HAR TOMONLAMA BARKAMOL SHAXSNI SHAKLLANTIRISH MILLIY TARBIYANING BOSH MAQSADI

Esirgapova Malohat
Musiqa madaniyati fakulteti
Musiqiy ta’lim yo’nalishi II-bosqich talabasi
esirgapovamalohat@gmail.com
ilmiy rahbar: Vokal va cholg’u ijrochiligi
kafedrasi o’qituvchisi M.Xolbekov

Annotasiya: Maqolada insonning har tomonlama barkamol shaxs bo'lib yetishishiga ta’sir etuvchi omillar shuningdek pedagogik ta’lim jarayonida talaba - yoshlarning shaxs sifatida rivojlanishi, uning har tomonlama kamolga yetishi qonuniyatlari, shaxs kamolotiga ta’sir etuvchi omillar, barkamol shaxsni shakllantirish mezonlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: barkamol shaxs, barkamol shaxsni shakllantiruchi mezonlar, tarbiya, axloq tushunchalari, shaxs, etika.

Insonning barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun nasl-irsiyat (inson – biologik mavjudod sifatida), ijtimoiy muhit (ijtimoiy-iqtisodiy hayot) hamda maqsadga muvofiq tashkil etilgan tarbiya va uning faoliyati kabi va yana bir qancha omillar ta’sir etadi.

Shuning uchun ham pedagogik ta’lim jarayonida talaba-yoshlarning shaxs sifatida rivojlanishi, uning har tomonlama kamolga yetishi qonuniyatlari, shaxs kamolotiga ta’sir etuvchi omillar o‘rganiladi. Oliy pedagogik ta’limning asosiy maqsadi ham shaxsni aqliy, ma’naviy-axloqiy, estetik, jismoniy rivojlanishi, talabalar yosh va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning ijodiy imkoniyatlarini har tomonlama ro‘yobga chiqarish, insonparvarlik munosabatlarini shakllantirishdan iboratdir.

Tarbiya qonuniyatiga ko‘ra shaxsning kamolga yetishi jamiyat rivojlanishidan orqada qolsa, ijtimoiy maqsadni amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratilmagan

bo‘lsa, uni amalga oshirish qiyin. o‘qituvchi kadrlar tayyorlashda bir butun, yaxlit shaxsni rivojlantirish muammosini tadqiq etar ekan, shaxsni ijtimoiy munosabatlar va ongli faoliyat subyekti sifatida talqin etadi. Shuningdek, shaxsning yaxlitligi atrof-olamni anglash hamda ijtimoiy muhit sharoitida aniqlanadi. O‘qituvchining shaxs sifatida o‘z-o‘zini anglashi hamda faolligi, maqsadga intilishi talabaning ijtimoiy-pedagogik muhitga moslashishi va o‘z-o‘zini baholashiga yordam beradi degan g‘oyani ilgari suradi.

Mualliflar B.G.Ananev, A.N.Leontev, L.S.Vigotskiylarning fikrlariga tayangan holda o‘qituvchi shaxsi tarbiya va ijtimoiylashuv sharoitida shakllanadi, degan xulosaga keladi. Tadqiqotda bo‘lajak o‘qituvchini yaxlit shaxs sifatida rivojlantirishning pedagogik asoslari ishlab chiqilib, ular quyidagilardan iborat deb ko‘rsatiladi:

- rag‘batlantirish (motivatsiya);

- yaxlit shaxsni shakllantirish mezonlarini aniqlash;

- pedagogik tizimga ega bo‘lish;

- shaxsni shakllantirish mazmuni, bosqichlari, jihatlari, unga qo‘ yiladigan talablar;

- pedagogik jarayon;

- talabalarning shaxslik-kasbiy yo‘nalishi;

- talabalarga qo‘yiladigan talablar;

- kommunikativ vositalar va ularga qo‘ yiladigan talablar .

Tadqiqotchilarning fikrlariga tayanib shuni ta’kidlash lozimki, talabalarni barkamol shaxs sifatida shakllantirishda quyidagi talablarga rioya etish muhimdir:

- yoshlarning bilimlarni o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqishlari va qobiliyatlarini rivojlantirish;

- ta’lim jarayonida talabalar faoliyatini pedagogik jihatdan to‘g‘ri tashkil etish;

- talaba-yoshlarning har biriga individual yoshdashish;

- pedagogik nazokatni shakllantirish;

- kasb-hunarga tayyorlash;

- noqulay vaziyatlardan to‘g‘ri yo‘l topib chiqib keta olish qobiliyatiga ega bo‘lishlariga erishish;

- ijtimoiy faollik, fuqarolik rolini shakllantirish va hokazolar.

Yuqoridagi talablarni amalga oshirishda barkamol shaxsni shakllantirishga xizmat qiluvchi quyidagi mezonlar asos bo‘lib xizmat qiladi.

- shaxsni aqliy, ma’naviy-axloqiy, hissiy-estetik, jismoniy rivojlantirish;

- ijodiy imkoniyatlarini namoyon etishga yo‘llash;

- insonparvarlik munosabatlarini shakllantirish;

- yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda shaxsning individual o‘ziga xosligini namoyon etishga sharoit yaratish;

- fuqarolik nuqtai nazarining tarkib topishiga erishish;

- hayotga, mehnatga, ijtimoiy ijodkorlikka tayyorlash;

- o‘z-o‘zini boshqarish, demokratik tamoyillarni anglash, Vatani va xalq oldida o‘z mas’uliyati va burchini his etish.

Barkamol shaxsni axloqiy tarbiyalashda, avvalo, jamiyat talabiga mos holda axloqiy tushunchalar, qoidalar, his-tuyg‘ular, e’tiqod va xulqiga doir ko‘nikmalar va malakalarni shakllantirish muhim vazifa sanaladi. Ma’naviyatli inson bilimli, kasb-hunar egasi, Vatanning sodiq fuqarosidir. U o‘z davlati qonunlarini biladigan va ularga amal qiladigan, o‘z yurtidan g‘ururlana oladigan, o‘z Vatani boyliklarini saqlash bilan birga uni yanada boyitadigan, go‘ zalliklaridan bahramand bo‘ladigan shaxs. U har qanday zararli illatlarga qarshi kurashadi, xalq boyligini avaylab asraydi.

Axloq esa shaxsning xatti-harakatlari, yurish turishi, turmush tarzi, hayot kechirish tamoyillari, qoidalari, ijtimoiy munosabatlar mazmunini ifodalaydi. Axloq

ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat ma’naviy-ruhiy hayotida o‘ziga xos o‘rin tutadi. U jamiyat tomonidan tan olingan tartib-qoidalar bo‘lib, kishilarning xatti-harakatlarini tartibga soladigan tamoyil sanaladi.

Axloq – ma’naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs rivojlanishining yuqori bosqichi sanaladi. Zero, axloqsiz, axloqiy me’yorlarsiz shaxsning ruhiy, jismoniy va ma’naviy yetukligi shakllanmaydi. Shuning uchun ham ma’naviy-axloqiy tarbiyada uzviylik, aloqadorlik dialektik xarakterga ega bo‘lib, shaxsning ma’naviy-axloqiy shakllanishida muhim sanaladi.

Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning asosiy vazifalari:

1) ma’naviy-axloqiy ongni shakllantirish;

2) ma’naviy-axloqiy xulq-atvor, ko‘nikma va odatlarni shakllantirishdan iboratdir.

Ma’naviy-axloqiy tarbiya mohiyatiga ko‘ra insonning jamiyat oldida burchliligi, o‘z xulq-atvorining jamiyat taraqqiyoti darajasi bilan uyg‘unligi, shuningdek, ma’naviy-axloqiy xulq-atvorning insonning kishilarga bo‘lgan hurmat-e’tiborini namoyon etuvchi mezonlardan ekanligini tushunishi, axloqiy ideallarining to‘g‘riligiga ishonch hosil qilishi, ma’naviy-axloqiy bilimlarining e’tiqodga aylanishi va e’tiqodning tizimli bo‘lishini ta’minlash va ma’naviy-axloqiy odatlarning shakllanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Estetik (nafosat) tarbiya talabalar tomonidan estetik bilimlarning egallanishi, ularda estetik madaniyatni tarkib toptirish, voqelikka estetik munosabatlarni shakllantirish, estetik his-tuyg‘uni rivojlantirish, hayot go‘zalliklari, tabiat va mehnatga muhabbatni tarbiyalash; estetik idealni shakllantirish hamda hayotiy faoliyatni tashkil etishda estetik qonuniyatlariga rioya etish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shaxsda sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini shakllantirishda uning jismonan to‘g‘ri rivojlanishi, o‘z salomatligini mustahkamlashi; aqliy va jismoniy faoliyatning yuqori darajada bo‘lishiga erishish; gigienik malaka va ko‘nikmaga ega bo‘lishi; turmush tarzini mavjud axloqiy talablarga muvofiq tashkil etish; jismonan

sog‘lom bo‘lib, o‘ziga va o‘zgalarga quvonch baxsh etish, zararli odatlardan saqlanish kabilar muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalar o‘rtasida mehnat tarbiyasini tashkil etishda milliy va umumbashariy an’analariga tayanish, ustoz-shogird, oilaviy mehnat va hunarmandchilikning eng samarali metod va usullaridan foydalanish, zamonaviy kasb-hunarlar asoslarini o‘zlashtirish, ular tomonidan mehnatning shaxs rivojlanishida asosiy omillaridan ekanligini anglanishiga erishish muhim sanaladi. Shuningdek, barkamol shaxsning shakllanishida ekologik, iqtisodiy, huquqiy tarbiyalar ham o‘ziga xos ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, barkamol shaxs individ – shaxs – inson tizimida o‘z dunyoqarashi, nuqtai nazariga ega bo‘lish, o‘z haq-huquqini hurmat qilishga o‘rganish, shaxslik xislatlarini tushunish, shuningdek, o‘z bilim, qobiliyat va ko‘nikmalarini namoyon etib, o‘z “Men”ini qaror toptirish asosida shakllanadi. Insonning shaxs sifatida rivojlanishi uning qiziqishlari, xarakteri, qobiliyati, aqliy rivojlanganligi, ehtiyojlari, mehnat faoliyatiga munosabati bilan belgilanadi. Insonda yuqorida ko‘rsatilgan xususiyatlar rivojlanib, uning ijtimoiy voqelikka, mehnatga, kishilarga, jamiyatga bo‘lgan munosabati muayyan bosqichga yetgandagina u barkamol shaxs darajasiga ko‘tariladi. Jamiyat rivojlanishi uchun har bir shaxs mukammal, barkamol bo’lishga intilmog’i lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston birinchi prezidenti I.A. Karimov “Yuksak ma’naviyat -yengilmas kuch” – T:Ma’naviyat, 2008.
2. Djuraev R.X. va boshqalar. Pedagogik atamalar lug’ati. – Toshkent, Fan, 2008.
3. Pedagogika. M.X.Toxtaxodjaeva va boshqalar. – Toshkent O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.
4. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. B.X.Xodjaev. – Toshkent, “Sanostandart” nashriyoti, 2017.
5. Quronov M. Milliy tarbiya – Toshkent: Ma’naviyat. 2007.